

SURİYE'DE KALAN TOPRAKLARI VE KİLİS HALKI¹

THE REMAINING TERRITORIES IN SYRIA AND THE PEOPLE OF KİLİS²

Osman TAŞKIN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü

osmtsk@gmail.com,

ORCID No: 0000-0002-6193-7169

ÖZ

Bu makale 20 Ekim 1921'de Türkiye ve Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla belirlenen Türkiye- Suriye hudut çizgisinin Kilis'te yaratmış olduğu ekonomik ve sosyal etkisine ve hudut dışında kalan toprakların durumuna odaklanmıştır. Sınır hattının şehrin çok yakınından geçerek parçalamış olduğu aşiretler, bağ, bahçe, köy ve toprakların halk üzerinde nasıl bir tesir bıraktığı ve bu konuda dile getirilen sıkıntıların neler olduğu üzerinde durulmuştur. Anlaşmanın uygulanmasında yapılan yanlışlıkların ve keyfiliklerin halkın tahammülünü ne derece zorladığı incelenmiştir. Uluslararası bir anlaşmayla temin edilen hakların zamanla nasıl haksız yere ellerinden alındığı ve yaşanan sıkıntılar ve bu sıkıntıların giderilmesi için halkın gösterdiği çaresiz çabalar ele alınmıştır. Yaşanan problemler karşısında genel siyasi ortamın nasıl olduğu ve bu tavır karşısında gösterilen tepkiler incelenmiştir. Toprakları Suriye'de kalan vatandaşlarımızın bu toprakların tasarrufunda Fransız manda yönetimi ve bağımsızlığı verildikten sonra Suriye hükümetiyle Türkiye arasında yapılan siyasi ilişkiler ve bu çerçevede Türkiye hükümetinin ortaya koyduğu politika incelenmiştir. Günümüzde bu tasarruf haklarının durumu, hak ve alacaklarının ne durumda olduğu üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT

This article examines the economic and social impact of the Turkish-Syrian borderline, which was determined according to the Ankara Agreement signed between Turkey and France on October 20, 1921, and also focuses on the situation of the lands beyond the border. The borderline destroyed the tribes, vineyards, gardens, villages and lands passing by the city and for this reason it has been emphasized how this had an effect on the people and the problems expressed in this regard are elaborated. The extent to which the mistakes and arbitrariness in the implementation of the agreement strain the tolerance of the people has been analysed. It is discussed that how their rights provided by an international agreement are unjustly and gradually taken away; the troubles experienced and the desperate efforts of the people to overcome these troubles are also covered in this study. The attitude of the public administration in the face of the problems depending on the political environment and the reactions to this attitude are examined. After the administration of Syria as a French mandate and the independence were given to Turkish citizens whose lands remained in Syria, the political relations between the Syrian government and Turkey and the policy of the Turkish government in this context are evaluated. Nowadays, the condition of the right of disposition, their rights and claims are foregrounded.

Geliş Tarihi:
29.06.2022

Kabul Tarihi:
10.09.2022

Yayın Tarihi:
30.09.2022

Anahtar Kelimeler

Suriye Sınırı
Emlak meselesi
Ankara Antlaşması
Fransız Mandası
Kilis

Keywords

Syrian Border
Real Estate
Problems
Ankara Treaty,
French Mandate,
Kilis

DOI: <https://doi.org/10.30783/newsosbilen.1137758>

Atıf/Cite as: Taşkın, O. (2022). Suriye'de Kalan Toprakları ve Kilis Halkı. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3),1772-1783.

¹ Bu makale 07-08.12.2021 tarihinde düzenlen Kilis'in Kurtuluşunun 100. Yılı Sempozyumu'nda "Hudut Dışında Kalan Topraklar ve Kilis'ten Yansıyan Problemler" başlıklı sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

² This article is an expanded version of the presentation presented at the 100th Anniversary of the Liberation of Kilis Symposium held on 7-8.12.2021.

Giriş

Bu çalışma uzun yıllar çözümlenmesi çeşitli siyasi engellere takılmış olan toprakları Suriye’de kalan vatandaşların emlak meselesi, ortaya çıkışı, Kilis halkı ve ekonomisi üzerinde yarattığı olumsuzluklara odaklanmıştır. Konu ele alınırken bu hususta yapılan görüşme, toplantı veya komisyon çalışmaları ile karşılıklı anlaşma ve tek taraflı alınan kararlar, arşiv kaynakları, inceleme eserler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Konuyla ilgili yayın dışında hukuki metinler, 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması’nın uygulanmasıyla ortaya çıkan olumsuzluklara dair arşiv belgeleri, Ahmet Remzi Bey’in³ beyanatları ve halkın sıkıntılarını en iyi yansıtan Kilis Yevmi Halk Gazetesi⁴ çalışmada kaynak olarak kullanıldı.

1921 öncesine göre Kilis halkına ait toprakların çoğu Suriye sınır çizgisinin güneyinde kaldı. Ancak antlaşma gereği halkın mülkiyet hakları devam etmiştir. Ne var ki, bu hakların kullanılması sırasında hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Fransız manda yönetiminin politikaları, çileli gümrük muameleleri ve güvenli olmayan bölgede sürekli beslenen asayişsizlik problemler yaratmaya başladı. Mülkiyet hakkı hak sahibine menkul veya gayrimenkul bir eşya üzerinde yararlanma hakkı veren hukuki bir kavram olmaktan öteye gitmedi (Şığva, 2016: 183). Ankara Antlaşması bu hakları tanımakla birlikte anlaşmada hiçbir sosyokültürel ve tarihi gerçeklik belirleyici bir unsur olarak dikkate alınmamıştı. Asıl belirleyici ve zorlayıcı olan unsur genel siyasi durum ve tutum oldu. Fransa ile iyi ilişkilerin bozulmaması için Kilis eşrafı ve halkı da oldukça hassas bir tutum sergilemek zorunda kaldı. Ancak çok geçmeden Fransız manda yönetimi hudut dışında kalan topraklarla bağlantısı olan halkın mülkiyet hakkı ve tasarruf yetkisi ile bundan doğan sorumlulukların yerine getirilmeleri hususunda çileye dönüşen politikalar uygulamaya başladı. Artık Kilis halkının yüzyıllardır yaşam kaynağı olan toprakların bir anda bıçak gibi kesilip ayrılması halkın morali ve şehrin iktisadi hayatında büyük tesir bırakacaktır.

20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması’na göre hudut ve hudut dışında kalan arazilerin durumu

Kilis’in Suriye ile olan sınırı 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması’yla hukuki bir zemine oturmuştur (Yamaç, 2018: 1154). Bu zeminin nasıl oluştuğu meselesine gelince Türk hükümetinin milli mücadelede başarılı sonuçlar alması ve İtilaf bloğunu dağıtma politikası çerçevesinde Fransa’nın anlaşmaya olan eğiliminden istifade edilmesiyle mümkün olmuştur. Fransa İngiltere’yi Sevr’i hafifleterek bir anlaşma zeminine zorlaması yanında İtalya’nın de desteğini alması sonrasında 25 Ocak 1921’de başlayan Londra Konferansı gerçekleştirilmişti. Türk hükümeti 21 Şubat’ta gerçekleşecek olan konferansa 6 Şubat 1921 tarihli bir kararnameyle Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet de katıldı (BCA. 30-18-1-1/ 2 – 33- 14- / 08/05/1921). Bekir Sami Bey ikili görüşmeler sonrasında resmi onay almadan Fransa hükümeti yetkilileriyle 11 Mart 1921 tarihli bir anlaşma imzalamıştır (Metintaş, 2019: 4). Ancak bu anlaşmayı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden herhangi bir talimat doğrultusunda yapmadığı için kabul edilmedi. Bu yüzden geri döndüğünde oldukça eleştirilmiş hatta istifa etmek zorunda kalmıştır (BCA. 30-18-1-1/ 3-19-5 / 08/05/1921). Anlaşma geçerli olmamıştı ama anlaşma Fransızlar bu anlaşma zemininde görüşme taleplerini daha sonra yinelemişlerdir. Bekir Sami Bey’in yaptığı gayri resmi bu anlaşmanın güney sınırında Sevr Antlaşması’nın yeniden düzenlenmiş bir hali niteliğinde hükümleri içeriyor olması bunu açıklamaktadır. Bekir Sami Bey’e karşı eleştirilerin odak noktası da buydu. Anlaşmaya göre sınır İskenderun Payas’ın güneyinden başlayıp Meydan-ı Ekbez’i Suriye tarafında bırakacak şekilde Kilis’e ulaşıyordu. Kilis Türkiye tarafında kalacak şekilde Güneydoğuya ilerleyen sınır hattı Çobanbey İstasyonu ve demiryolundan devam edip Nusaybin kasabası ve Dicle Nehri hattından Cizre kasabasını Suriye tarafında bırakacak şekilde belirlenmişti (Metintaş, 2019: 4). Bu anlaşmanın hiçbir geçerliliği yoktu ama Türk hükümeti ve Fransız hükümeti nezdinde bir anlaşma zemini hazırladığını sonraki süreç göstermişti. Bu sırada TBMM ordularının Batı Cephesi’nde 21 Mart- 3 Nisan 1921 tarihleri arasında İkinci İnönü Savaşı’nda Yunan ilerleyişini bir kez daha durdurması, Ankara’nın pozisyonunu İtilaf Devletleri karşısında biraz daha güçlendirmişti. Bunun üzerine Fevzi Paşa’nın yönlendirmesi ile 1921 Mayıs’ında Dışişleri Bakanlığı Münir Bey’i Fransızlarla başlayan müzakereleri sürdürmek üzere, en azından aradaki bağın kopuşunu engellemek için Fransızların Anadolu’daki ana karargâhının bulunduğu Adana’ya gönderdi. Münir Bey Adana’ya giderken yanında iki taraf arasında anlaşmazlığa yol açan Suriye sınırı ile ilgili Fransızları tatmin edeceği düşünülen bazı teklifler götürmüştü. Münir Bey’in elindeki plana göre Türkiye ile Fransa mandası Suriye arasındaki sınır, İskenderun Körfezi’nde bugünkü İskenderun şehir merkezinin kuzeyinde bulunan Sariseki Kasabasından başlayacak Afrin, el Bab ve Münbiç Türkiye’de kalmak şartıyla Halep’in kuzeyinden geçecek şekilde belirlenmişti (Metintaş 2019, p. 4). Ne var ki yukarıda ifade ettiğimiz gibi bir kere Bekir Sami Bey tarafından Sevr’i çağrıştıran Fransa’nın hoşuna giden daha kuzeyden geçen bir sınır hattı fikri verilmişti. Fransa’nın bu yeni teklifi kabul etmemesi gayet doğaldı. Bunun üzerine Fransa Bekir Sami

³ Ahmet Remzi Bey Kilis kaymakamlığı yapmış, İaşe Başkanlığı, Müdafa-i Hukuk başkanlığı gibi görevlerde bulunmuş, 1923-1939 yılları arasında dört dönem Gaziantep milletvekilliği yapmış ve 1983 yılında vefat etmiştir. (Biçici 2015, pp. 18–19); (Biçici 2020, p. 146, 155-160).

⁴ Bundan sonra KYHG şeklinde kullanılacaktır.

Bey'in imzaladığı iptal edilmiş olan anlaşmanın tekrar görüşülmesi için Franklin Boillon'u Ankara'ya göndermiş, uzun görüşmelerin ardından 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara Antlaşması imzalanmıştır (Benek, 2016: 180; Metintaş, 2019: 4). Bu anlaşmanın Münir Bey'in götürmüş olduğu sınır teklifinden çok Bekir Sami Bey'in imzaladığı iptal edilen anlaşmaya daha benzer olduğunu izaha etmeye gerek yoktur. Fransız hükümetinin Franklin Boillon aracılığıyla Londra'da yapılan gayri resmi geçersiz antlaşma! Üzerinden iyi bir siyaset yürüttüğü söylenebilir.

Ankara Antlaşması'nın 3. maddesine göre genel bir hat belirlenmiş ve sözü geçen sınır hattı anlaşmanın 8. maddesinde şöyle belirlenmiştir:

Sınır, İskenderun Körfezi üzerinden Payas'ın güneyinden Meydan-ı Ekebez'e doğru gidecek, oradan Karnaba Suriye'ye ve Kilis Türkiye'ye bırakılarak Çobanbey İstasyonu'nda demiryolunu izleyecek, demiryolu Nusaybin'e kadar Türk topraklarında kalacaktır. Nusaybin ile Cezire-i İbn Ömer (Cizre) arasındaki eski yol Türkiye'de kalarak Dicle'ye varacaktır. Demiryolunda her iki ülke de aynı bakka sahip olacaktır. Bu antlaşmanın imzalanmasını izleyen bir ay içinde her iki taraf temsilcilerinin oluşturduğu bir komisyon bu hattı saptayacaktır.

Genel olarak bakıldığında demiryolu hattı sınırı belirliyordu (Benek, 2016: 181; Yamaç, 2018: 1155; Metintaş, 2019: 18; Şığva, 2016: 184; Tansel, 1991: 50) Antlaşmanın 13. maddesinde hududun her iki tarafında oturan yerli ve yarı göçebe halk, buradaki otlaklardan faydalanacak veya emlak, arazi sahibi olanlar eskisi gibi haklarını kullanmaya devam edeceklerdir. Bunlar serbestçe ve hiçbir gümrük, otlak vergisi veya başka bir vergi vermeden hayvanlarını, araçlarını, tohumlarını ve bitkilerini taşıyabileceklerdir. Bunlara ait vergileri de oturdukları memlekette ödemeleri kararlaştırılmıştır (Metintaş, 2019: 19). Bu anlaşma gerek İngiltere gerekse Rusya'nın hoşuna gitmemiş Fransızların Türk Hükümeti ile anlaşmasını söylemişler, hatta İngiltere anlaşmanın gizli maddeleri bulunduğunu bile iddia etmiştir (Tansel, 1991: 52-53).

Yetkililer ise bu yeni hattın halkta yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için sınır hattının geçici olduğu, düzeltileceği doğrultusunda cevaplar vermiştir. Umutları yeni bir anlaşmaya kalan halkın beklentileri 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşmasıyla da giderilememiştir; 3. maddesiyle 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması aynen kabul edilmişti. Türk uyrukluların ülke sınırları dışındaki, yabancı uyrukluların Türkiye'deki mülkiyet hakları güvence altına alınmıştı (Salık, 2018: 1; Soysal, 2000: 80, 226-227).

Bu arada Fransızlar güneyde kalan bazı yerlerin tapu-kadastro kayıtlarını istedikleri anlaşılmaktadır. 1922 yılı sonlarına ait bir arşiv kaydında bu istekle ilgili uygulamanın nasıl olacağı sorulmuştu. Ankara Antlaşması'nda buna dair bir hüküm olmadığı için defterlerin ve kayıtların verilmesi gibi bir zorunluluk olmadığına dair yerinde bir karar verildiği görülmektedir (BCA. 30-10-0-0 / 262 - 764 - 9 12/12/1922). Manda yönetiminin demografik yapıda uyguladığı politika çerçevesinde kayıtları alarak tarihi izleri yok etme peşinde olduğunu kolaylıkla söylenebilir.

Ankara ve Lozan Antlaşmalarından sonra hudut, hudut dışında kalan topraklar ve Türkiye-Suriye ilişkileri

Suriye 1916'da Sykes-Picot Antlaşması'yla önce İngiltere, savaştan sonra Fransa'ya devredilmiş, Fransa ise Milletler Cemiyeti döneminde Suriye'de bir manda rejimi kurmuştu (Akgün, 2012: 4; Benek, 2016: 178). Osmanlı Devleti'nin çökmesinden sonra yaşanan siyasi boşluk uluslararası bir mesele olmuştu. Milli mücadele sürecinde de bölge ve sınırlar önemli bir meseleyi teşkil ediyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın 27 Aralık 1919 günü Ankara'da yaptığı bir konuşmasında Misak-ı Milliye değerlendirirken muhtemel sınırların nerelerden geçmesi gerektiğine işaret veriyordu; *Toroslar ile Antakya arasında Türklerin meskûn bulunduğu ve bu bölgenin bin yıldan beri Türk kamı ile yoğrulduğunu, bu bölgedeki hududun İskenderun Körfezinin güneyinden başlayıp Antakya ile Halep ve Katma arasındaki bir noktadan geçerek, Cerablus Köprüsü'nün güneyinde Fırat'a vardığını söyleyecektir* (Yamaç, 2018: 1154). Hudut meselesinde Ankara Antlaşmasında ayrıntıların belirlenmesi için bir ay içinde sınır komisyonu kurulması kararlaştırılmış olduğu halde bu komisyon bir türlü oluşturulup sonuçlandırılmamıştı. Oysa Kilis halkı oluşturulacak olan bu komisyonun beklentilerini karşılayacağı umutlarını hep korumuşlardı; 5 Mart 1925 tarihli bir haberde Ankara Türk Sözü gazetesine dayanarak Suriye hududu incelemelerinde görevli Fransız miralayla ile kaymakam Abdi Bey'in incelemelerini bitirdikleri ve yakında raporları ilgili makama verecekleri belirtiliyordu. 29 Mart 1925 tarihli bir başka haberde de Ankara'da Suriye hududunun çizilmesinde Fransa hükümetinin lehimizde geniş düzenleme yapılmasını kabul etmiş olduğu, dolayısıyla Mösyö Franklin Boillon'la gerçekleşecek müzakerelerde iddialarının sonuçlandırılacağı ihtimalinin yüksek olduğu yazılmıştı. 5 Ağustos 1925 tarihli başka bir haber de yine hududun düzenlenmesine yakında başlanacağı belirtiliyordu (Tahal, 2019: 277, 627-629). Oysa bu konuda iş yapacak komisyon 30 Mayıs 1925 günü Halep'te yapılan bir Protokolle kurulması kararlaştırılabilmiş ve işe ancak Eylülde başlayabilmişti (Soysal, 2000: 289). Fakat komisyon masaya oturduğunda bu sefer de *eski yol* tanımına tartışmaya sebep olmuş, çelişen iddialar yüzünden çözülememiştir (Yamaç, 2018: 1158). Sonuçta 18 Şubat 1926 tarihinde

yapılan Türkiye-Fransa Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi Türkiye-Suriye sınırını açıklığa kavuşturduğu gibi 1921 Antlaşmasının bazı hükümlerinin uygulama biçimlerini ayrıntılarıyla belirlemiş ve bazı hükümler getirmiştir. 15 maddelik sözleşmeye ekli 1 numaralı protokol Türk-Suriye sınırını ayrıntılarıyla belirlemiş ve bunu yaparken, 1921 antlaşmasına göre Payas ve Kilis kesimlerinde Türkiye yararına biraz değişiklik getirmiştir (Soysal, 2000: 291; BCA. 30-18-1-1 / 17 - 85 - 11 1/16/1926). Bu anlaşma iki devlet arasındaki bazı sorunları çözmüş olsa da bu sefer yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle eski yol meselesi yine anlaşmazlığa sebep olmuştur (Yamaç, 2018: 1159).

Sorunların temelinde Suriye hükümetinin bazı uygulamaları vardı. Türk vatandaşlarının mülkiyet haklarının sınırlandırılmasına neden olunca karşılık olarak Türkiye de 28.05.1927 tarih ve 1062 sayılı kanunla Türk vatandaşlarının mülkiyet hakkını kısmen veya tamamen sınırlayan devletlerin Türkiye'deki vatandaşlarının mülkiyet hakkını, misilleme olarak kısmen ve tamamen sınırlamaya veya el koymaya Bakanlar Kurulu yetkili kılındı (Esener, 2006: 1; Şığva, 2016: 186). Bunun üzerine 1927 yılında Suriyelilerin Türkiye'deki emlak ve arazilerinin kendilerine terk edilmesini talep ettikleri görülmektedir (BCA. 30-18-1-1 / 24 - 28 - 13 5/4/1927). Ardından Suriye manda yönetimi Suriye'de ikamet eden Türklerin mallarına bir takım kısıtlamalar getirdi. Bunun üzerine Bakanlar Kurulunca 17.04.1929 tarihli bir karar ile Suriyelilerin Türkiye'deki taşınmazlarına el konuldu (Şığva, 2016: 187). 3 Mayıs 1930 tarihinde ise Halep'te imzalanan Tahdidi Hudut Nihai Protokolü ile Türkiye-Suriye hudut çizilmesinden sonra diğer tarafta kalan arazi sahiplerine ait hazırlanan protokolün imzası için dış işlerine yetki verildi (BCA. 30-18-1-2 / 8 - 6 - 13 2/5/1930). Bu arada 17.04.1929 tarihli yukarıdaki karar Türkiye-Fransa arasında 1932 yılında Ankara'da imzalanan anlaşma ile yürürlükten kaldırıldı. Bu anlaşmayla Türklerin Suriye ve Lübnan'da bulunan taşınmazları ile Suriyelilerin Türkiye'deki taşınmazları üzerine iki taraf hükümetlerince konulan tedbirlerin 18 ay içinde kaldırılması öngörülmüştür. Bu süre çeşitli kanunlarla 11.10.1936 tarihine kadar uzatıldı. Ancak komisyon çalışmalarından bir sonuç elde edilemediği gibi Suriye yönetimi vatandaşlarımıza ait taşınmazlar üzerindeki kısıtlamaları artırdı. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu 13.01.1939 tarihli bir karar ile Suriye uyruklu kişilerin Türkiye'deki mallarının üçüncü şahıslara ipotek ve ferağını durdurdu (Şığva, 2016: 187).

1930 tarihinde yapılan anlaşma Türkiye tarafından dört aydan daha kısa bir sürede imzalanmasına rağmen Fransa bu işlemi üç yıldan daha fazla bir zaman sonra yapmış 13 Mayıs 1933 günü yürürlüğe girebilmişti. Ardından Hatay sorunu nedeniyle iki Hükümet arasında oluşan gergin hava ortamında 29 Aralık 1937 günlü Türk hükümetinin bir notası ile tek taraflı olarak bozulmuştu. Bu süreçte Fransa 9 Eylül 1936 yılında yaptığı bir anlaşma ile Suriye'ye üç yıl içinde bağımsızlık tanımayı da kabul etmişti (Yamaç, 2018: 1163). 1938 Kasım başlarında da Hatay meselesi öne çıkmış Suriye-Hatay hududunu tespit için Suriye'ye heyet gönderilmişti (30-18-1-2 / 85 - 93 - 10 11/12/1938). 19 Mayıs 1939 tarihinde Hatay'da imzalanan Hatay-Suriye Tahdidi Hudut Nihai Protokolü ve 23 Haziran 1939 tarihinde Ankara'da imzalanan Hatay Antlaşması ile Türkiye-Suriye arasındaki arazi meselelerinin kesin olarak halledilmesini içeren antlaşma yapılmış ve bununla ilgili kanun tasarısı kabul edilmiştir (Benek, 2016: 180);(BCA. 30-18-1-2 / 87 - 61 - 20 6/27/1939). Ancak Temmuz 1939'da Türkiye ile Suriye arasındaki arazi meselesinin çözümlenmesi için Ankara'da imzalanan Türk-Fransız antlaşmasının karşılıklı görüşülmesi büyükelçi nezdinde Paris'te gerçekleştirildi (BCA. 30-18-1-2 / 87 - 70 - 20 7/19/1939). Arazi meselesini kesin olarak çözmek bir yana problemler iyice büyümeye devam etmişti.

1942 tarihli bir belgede Kilis'in Hacı Gümüş Mahallesi'nden Ziya oğlu Abicin Necioğlu Suriye'nin hududumuza yakın Havar Köyü'ndeki topraklarının bir kısmının işgal edildiğini ve toplamak istediği mahsulünü yerinde bırakmaya mecbur edildiğinden şikâyetçi olmaktadır (BCA. 30-10-0-0 / 265 - 791 - 34 9/25/1942). Sonunda Türkiye ile Suriye arasında asıl emlak meselesi 1958 yılında ortaya çıktı. Suriye'deki yabancıların 300 hektardan fazla olan topraklar bedel ödemedi kamulaştırıldı. 16 Mart 1961 tarihli *Milliyet* gazetesinde *Suriye'de malı bulunan Türkler müşkül durumda* başlığıyla verilen bir habere göre Kilis'in Şeyh Abdullah Mahallesi'nde oturan Horo Kahraman isimli bir Türk vatandaşı Suriye'nin Afrin kazasına bağlı Şilteh köyünde 400 dönüm arazisi olduğunu ve mallarına el konulduğunu ifade ediyordu (Salık, 2018: 1; Milliyet, 16.03.1961: 3). Suriye hükümeti ülkedeki Türk vatandaşlarının taşınmaz malları üzerindeki haklarını kısıtlamaya yönelik bu politikasını özellikle 1958 yılında yürürlüğe koyduğu *Zirai Reform* kanununun uygulanması bahanesiyle yapıyordu. Suriye hükümeti müdahale ve eritme politikası uyguluyor ve Türklerin mülkiyet haklarını ileri derecede kısıtlıyordu. 1964 başından sonra Toprak Reformu kapsamında binlerce Türk vatandaşının Suriye'deki toprağına el koymuş Ankara ve Lozan antlaşmalarına aykırı olarak mülkiyet hakları çığnenmiştir. Buna karşılık olarak Türkiye hükümeti bakanlar kurulunun 01.10.1966 tarih ve 6/7104 sayılı kararı ile Suriye uyruklu bütün özel ve tüzel kişilerin Türkiye'de bulunan taşınır ve taşınmaz malları ile bütün hak ve menfaatlerine 1062 sayılı Kanun hükümleri gereğince hazine tarafından el konuldu (Esener, 2006: 1-3) (Şığva, 2016: 188; Suriye Uyrukluların Mallarının Tesbiti ve Bu Mallara El Konulması Hakkında Yönetmelik).

Bu kararın ardından Suriye emlak sorununun müzakere yoluyla çözülmesi için talepte bulundu. Türk ve Suriye arasında ilk toplantı 9-27 Eylül 1968 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirildi. 1969 yılında Suriye ile olan sınır

ilişkilerimizi incelemek üzere teknik toplantılar yapıldı (BCA. 30-18-1-2 / 240 - 68 - 9 10/3/1969). 1970'de teknik işbirliği protokolü gerçekleştirildi (BCA. 30-18-1-2 / 258 - 76 - 17 10/26/1970). 1971 yılında Suriye ile olan ihtilafli sınır meselelerini ve diğer hususları incelemek üzere Halep'te bir toplantı gerçekleştirdi (BCA. 30-18-1-2 / 266 - 34 - 16 5/20/1971). Mülklerle ilgili heyetler arasında yapılan bir dizi görüşme neticesinde 26 Şubat 1971 tarihli *Kısıtlayıcı Tedbirlerin Kısmen Kaldırılması Hakkında Protokol* üzerinde uzlaşma sağlandı. Bu protokolle iki taraf taşınır mallar üzerindeki tedbirleri karşılıklı olarak kaldırdı ve Suriye tarafı mülklerine el koyduğu Türk vatandaşlarına ödeme yapmayı kabul etti (Salık, 2018: 1). Bu görüşmeler sonrasında yapılan protokolle sayısı iki bini bulan Suriye'deki hak sahibi Türk vatandaşlarının dosyalarının incelenmesi ve tazminata veya iadeye konu teşkil edecek taşınmaz malların tespitinde uygulanacak hükümler belirlendi. Türklerin Suriye'deki, Suriyelilerin de Türkiye'deki mal varlıklarını tespit etmek amacıyla 9 Mayıs 1972 tarihinde *Türkiye-Suriye Emlak Komisyonu Hakkında Protokol* başlıklı sözleşme üzerinde anlaşmaya varıldı. Suriye bu protokolle toprak reformu kapsamına giren ve Türk vatandaşlarına ait olan topraklar için tazminat ödemeyi, diğer çeşitli yollardan alınan taşınmaz malları sahiplerine iade etmeyi, bunlardan iadesi imkânsız olanlar için de tazminat ödemeyi kabul etmiştir. 22 Aralık 1972'de emlak meselesinin çözümüyle ilgili *Emlak Sorunlarının Çözülmesine Dair Sözleşme ve Eki Ödeme Protokolü* antlaşması imzalandı. Protokol ve ekleri 1976 yılında çıkartılan bir kanunla kabul edilmiş ve 1983 yılında Bakanlar Kurulu tarafından onaylandı (Salık, 2018: 1; BCA. 30-18-1-2 / 472 - 22 - 3 2/28/1983). Ancak Milli Güvenlik Kurulu sözleşmeyi sakıncalı bulmuş, sözleşme ve ekli protokoller karşılıklı olarak görüşülmemiş ve yürürlüğe girmemiştir (Salık, 2018: 1). Türkiye 13 Ekim 2009 tarihinde Türk vatandaşlarına ait yaklaşık 800 bin dönümü bulan toprakların durumunu gündeme getirerek üç aşamalı bir çözüm önerisinde bulunmuş, Suriye tarafı bu öneriyi iki aşamaya indirerek kabul etmiştir. Buna göre ilk etapta tarafların sınırları içinde diğer ülke vatandaşlarına ait olan toprakları ve bankalarda tutulan hesapları karşı tarafa bildirmesinin ardından miras intikal işlemlerinin mütakabiliyet esası çerçevesinde serbest bırakılması hususlarında anlaşmaya varılmıştır. Taraflar bu işlemlerin sonunda nihai emlak antlaşmasını imzalamak için uzlaşmışlardır. Ancak daha sonra emlak meselesinde bir ilerleme kaydedilememiştir (Salık, 2018: 1). 2009'da üst düzeyde yetkililer emlak konusuna çözüm getirilmesi amacıyla tesis edilen Türkiye-Suriye Emlak Komisyonu toplantılarının sürdürülmesini desteklerini yinelemişlerdir (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Ne var ki, yaşanan siyasi olaylar bu konunun bir daha gündeme gelmesine fırsat vermemiş, yakın zamanda gündeme gelecek gibi de durmuyor.

Hudut ötesinde kalan topraklar ve Kilis'ten yansıyan problemler

Ankara Antlaşması'ndan önce Kilis 9 nahiye 620 parça köy mevcudu ile batıdan 110 km, güneyden 90 km olan bir sahayı kapsıyordu. Ameki, Reyhaniye, Harem, Halep, Bab mıntukalarıyla birleşen sınır Halep'e 15 km kadar yaklaşıyordu. Bu antlaşmayla 4/5 oranında arazisini kaybetmişti. Kilis'te kalan 180 parça köy ise arazi genişliği ve toprak verimliliği açısından gerekli vasıf ve şartlardan da hayli uzaktı (KYHG, 6.5.1926: 2); (Yıldırım, 2021: 120, 156). Kilis merkezinde oturan halkın 40 bin parça bağ ve tarlası Suriye mandası sınırları içinde kaldı (Tahal, 2019: 627). Kilisli Kadri Ameki, Şakağı, Okcuizzedin ve Şeyhler nahiyeleri ile Com nahiyelerinin çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu ve bu nahiyelerin Fransız manda yönetimince oluşturulan Kürdağı nahiyesi sınırları içinde kaldığını, Fellah nahiyesinde Menbiç, Musabeyli, Elbeyli ve Türkmen nahiyelerinin tamamıyla Türk ahali olduğunu ifade eder (Kilisli Kadri, 1932: 135). İbrahim Hakkı Konyalı bu antlaşmanın Kilis'in 1 km güneyinden geçen sınır hattının kazanın en bereketli arazileri Fellah, Ameki, Şakağı, Karacalı, Com, Okcuizzedin ve Şeyhler nahiyesinin tamamını böldüğünü ve buralarda yaşayan 30 bin nüfusla birlikte 400 parça köy, bağ, zeytinlik, bahçe ve arazinin 2/3'nün Suriye tarafında kaldığını belirtir (Konyalı, 1968: 187-188). Dönemin Gaziantep milletvekili Ahmet Remzi Bey Ankara Antlaşmasıyla belirlenen hudut hattının yeniden düzenlenmesi gerektiği noktasında yaptığı değerlendirmesinde, hangi köylerin hudut dışında kalmaması gerektiğini dile getirmiş, en azından Kilis'in güneyinde bulunan Arap köyleri ile karışık olmayan ve toplu bir şekilde bir birine bitişik tamamen Kilislilere ait olan Yazıbağı, M'arin, Sucu, Niyre, Yahmil, Telâlîn, Dabık, Telâr gibi Türk köylerinin Kilis'e geri verilmesiyle bir dereceye kadar doğal şekline döndürmenin gerektiğine işaret etmiştir (KYHG, 6.12.1926: 1; Yıldırım, 2021: 162-163). İbrahim Hakkı Konyalı Ankara Antlaşması'nın Kilis halkı üzerinde bıraktığı tesiri şu şekilde ifade etmektedir: *Ankara Antlaşmasından sonra sınır çizgisi Kilis'in iktisadi anlamda elini kolunu kırmış, kötüürüm bir adam vaziyetine getirmiştir* (Konyalı, 1968: 187-188). Ahmet Remzi Bey'in ifadesiyle Ankara Antlaşması gereğince oluşturulan komisyonunun Fransızların ısrarı ile cetvelle harita üzerinde çizilirken aşiretleri, köyleri, aileleri parçalamışlardır (Yıldırım, 2021: 121). Ahmet Remzi Bey hiçbir toplumsal ve idari şartı sağlamayan bu sınırın her iki tarafın yararına olacak şekilde düzeltilmesi gerektiğini, asıl mahrumiyet yaşayan toplu kitlelerin bizim tarafta kaldığını ifade etmektedir. İstenen arazilerin sahiplerinin Türk olduğu ve arazilerin mülkiyetinin tamamının kasabada oturan yerli halkın elinde olduğunu ifade etmiştir. Üstelik Anlaşma gereğince arazi gelir vergisinin de Suriye hükümetine ait olmadığını, bu pürüzlü hattın çirkin hadiselerin yaşanmasına neden olduğu ve her iki tarafın ilişkilerine zarar verdiğini, halkın sürekli içeri dışarı akın etmesi sonucunda buraların bir anarşi sahası olduğunu belirtmiştir (Tahal, 2019: 627-629). Belirlenen yeni sınır hattı bölgede yaşayan bütün

vatandaşları sosyal ve ekonomik açıdan oldukça kötü etkilemiştir (Benek, 2016: 177). Her gün tarlasına giden insanların gümrüğü geçme çilesi bir ıstırap halini almıştı. Çekilen çile ve halkın feryadı artarak devam ettikçe ısrarlı müracaatlar karşısında hudut belirleme komisyonu üyeleri sınırın geçici olduğu yolunda teselli edici cevaplardan başka bir şey yapmıyordu (KYHG, 4.24.1926: 1; Yıldırım, 2021: 129-130). Bu hususta İbrahim Hakkı Konyalı, şehrin kuzeyindeki kıraç ve verimsiz dağlık kesim hariç en verimli doğu, batı ve güney kısımlarının hudut dışında kaldığını ve şehrin ekonomik anlamda varlık göstermesinin mümkün olmadığını, gün geçtikçe ekonomik sıkıntıların kendisini hissettirmeye başladığını belirtir. Bu durumun korkunçluğunu başlangıçta düşünen halkın telgraflarla yüksek makamlara müracaat ettiklerini; Hassa'da bulunan hudut belirleme komisyonlarına teşebbüslerde bulunarak gayri tabi sınır yüzünden maruz kaldıkları sorunları, ekonomik olarak yaşayabilme imkanı sağlayacak asgari bir sınırın nerelerden geçmesi gerekeceğini delilleriyle izah ederek kazanın haklarını savunduklarını dile getirmiştir. Ancak Kilis'in hududu çizilirken halkın bütün gayretlerine rağmen başarı elde edemediklerini ifade etmiştir (Konyalı, 1968: 187-188). Ahmet Remzi Bey de bu hususta Kilis halkının Lozan görüşmelerinde sınır hattının düzeltileceği konusundaki beklentilerinin boşa çıktığını, sınır hattı belirlenmesinden hemen sonra tahrip edici, can sıkıcı durumlar hemen etkisini gösterdiğini, ıstırap çekenlerin seslerini duyurmaya çalıştığını ifade etmektedir; *kötü talibli Kilis müspet hesaplardan yine nasip sabibi olamamıştı. Kilis sınırı elimizde kırık parçalar halinde kıraç ve kayalık fakir topraklar bıraktı*. Sınır hattı öncesinde yaşama imkanları oldukça geniş bir zeminden büyümüş şehri sonradan ortaya çıkan sakat şartlar zayıf düşürmüştü (KYHG, 4.24.1926: 1; Yıldırım, 2021: 130). 1922 yılında toprakları sınırın güneyinde kalan Kilis halkı adına eşraf ve ileri gelenler Ankara'ya çektikleri bir telgrafta halkın içine düştüğü bu durumu dile getirmişlerdi. Telgrafta Kilis'in zirai ve iktisadi hayatında önemli bir yeri olan halkın geçimlerini temin ettikleri bağ ve bahçeleriyle güney ve güneybatı taraflarının, memleketin varlığı ve yaşam kaynağı olan Türk karasının Suriye hududu içinde kaldığı, bu sebeple kasaba ahalisinin büyük bir ümitsizlik, çaresizlik ve hayal kırıklığına düştüklerini, böyle yaşamaktansa şerefiyle ölmeyi tercih edeceklerini ifade etmişlerdi. Resmi makamların bu dilekçeyle ilgili yaptığı değerlendirmelere bakıldığında mevcut şartlar altında güney kısımda düzenleme yapılmasına Fransızların yanaşmayacakları belirtiliyordu. Bu hususla ilgili askeri makamdan gelen değerlendirme yazısında da Fransızların batı kısımda kısmi olarak düzenlemeye razı olabilecekleri ancak güney kısımda siyasi şartlar gereği kesin olarak yanaşmayacakları belirtiliyordu (BCA. 30-18-1-1 / 4 - 52 - 6 3/8/1922). Yani hükümet de bir şey yapamayacağını söylüyordu. Hudut çizgisinin yarattığı travmanın en bariz örneklerinden birisi bir vatandaşın meclise yazdığı 1922 tarihli bir mektupta yazıyordu: *Fransızlarla yapılan anlaşma bizî gırtlığımızdan boğazladı*. Bu cümle bölge insanın gündelik yaşamını nasıl etkilediğini ve yaşanan sıkıntıları özetliyordu. Mektuba göre vatandaşın seferberlikte mülkünün çoğu savaş alanı içinde kalmış ve ardından Fransızların işgaline uğramıştır. Aynı zamanda bunlarla mücadele sırasında birçok kıymetli eşyası ve kitapları yakılmıştır. Mektubunda *Fransızlarla yapılan anlaşma gereği tren hattının sınır kabul edilmesiyse de bizî gırtlığımızdan boğazladı bütün arazimiz Fransız toprağında kaldı* demektedir. Gelecek ümitlerinin bilinmez ve karmaşık olduğunu, ne yapacağını şaşırıldığını ifade ederek *ne yapayım, intihar mı edeyim, Fransız mı olayım, nasıl yaşayayım?* Gibi ifadelerle durumuna bir çare bulunmasını istemiştir. Belgedeki idari yazışmalarda yapacak fazla bir şeyin olmadığını, yine yapılan anlaşma hükümlerinde mücadele sırasında ya da işgal sırasında mülk ve emlakını kaybedenlerle ilgili bir hüküm bulunmadığı, emlak ve arazisi hududun öte tarafında kalanların eskiden olduğu gibi bu mülklerinden istifade edebilecekleriyle ilgili bir hüküm olduğu, milli mücadele uğrunda mal ve mülkünü kaybetmiş kişilere şimdilik boş yerlerden bir miktar toprak verilebileceği, devletin mali durumunun düzeldiği zaman zararları nispetinde nakdi mükâfat verilebileceğinden başka bir şey yapılamayacağı ifade edilmişti (BCA. 30-10-0-0 / 140 - 4 - 4 2/20/1922).

Kaza halkı anlaşmayla yaklaşık 8 bin km² genişliğinde arazisinin en verimli ve bereketli 5 bin km² gibi önemli bir kısmının ve milyonlara varan bağ ve zeytin ağaçları ile tüccarın ihracat ve ithalatını temin ettiği beş tren istasyonu ile İskenderun Limanı'nın sınırın dışında kalmasıyla ziraat ve iktisadı tamamen felce uğramıştı. Bölgenin ayrılmaz tarihi geçmişi et ve tırnak gibi birbirinden ayrılmaz olan 40 bine varan nüfus ve arkadaşı sınırın güneyinde terke mecbur kalarak kuzu ile koyunun birbirinden meleyerek zorla ayrılmasına benzeyen çok acı ve acı olduğu kadar hazin, can sıkıcı manzaraya şahit olmuştu. Bu kadar arkadaşını lisan ve ırk olarak hiçbir münasebeti olmayan Suriye'ye ilhak edilmiş ve bunlarla olan zirai ve iktisadi münasebetleri bir takım resmi uygulamalar ve zorluklar sebebiyle kesintiye uğramış, kendi bağ ve bahçelerine aynı zorluklarla gidip gelmek mecburiyetinde kalmışlardı. Bunları aktaran bir gazete yazısı özetle şu şekilde devam ediyordu: Kardeşi kardeşten ayıran gayri tabi sınırdaki tahammül sınırını aşan hadiseler Avrupalıların beşeriyet için vadettiği adalet ve medeniyetle nasıl bağdaşacaktır? Kaza halkı acaba hayat hakkından ve nefes almaktan ilelebet mahrum ve unutulmuş kalmaya mahkum mudur? Halk Cumhuriyet hükümetinin siyasetine ve sahipliğine güvenerek bir dakika çekilmesi mümkün olmayan hale sabır ve tahammül ediyordu. Ancak sabrın da tahammülün de bir sınırı bir nihayeti olması gerekirdi. Kasabanın önünden geçen ve her suretle ekonomisini ve hayat damarlarını kemiren bu sınırın bu şekilde kalmasına nasıl sabır ve tahammül edebilirlerdi? Evet, hükümetimiz Fransızlarla olan ananevi dostluğun ihya ve inkişafını arzulamakta olduğu gibi biz de buna taraftarız. Taraftar olduğumuzu da

birkaç senedir sınır yüzünden çekmekte olduğumuz elem ve sıkıntılara tahammül etmekle ziyadesiyle ispat etmiş oluyoruz. Ancak buna karşı biz de dostluğunu takdir ettiğimiz Fransızlardan haklarımıza hürmetle karşılık görmek isteriz. Şu isteğimizin hayali olmadığı hakiki ve meşru olduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla başı Türkiye’de vücudu Suriye’de kalan bu suretle ölüme mahkum bulunan memleketimizin hayatının devamı ve gerekli görülüyorsa asgari bir derecede sınırın eskiden kazamız dahilinde bulunan tren hattını bu tarafta bırakacak bir şekilde ve biraz daha doğal sınırlar olmak üzere Cebel-i Sem’an dağlarını takip ederek doğuya uzatmak suretiyle düzenlenmesini Cumhuriyet hükümetinden talep etmekteyiz (Tahal, 2019: 95). Bir başka yazıda mahsulatın %60 servetin yüzde %80 azaldığı dile getirilmekteydi (KYHG, 6.5.1926: 2; Yıldırım, 2021: 156). Ahmet Remzi Bey hududun Kilis’ten ayırdığı Türk köylerinin tamamen Kilis ahalisin olup bunlar köylerine çoğunlukla gedik halinde tasarruf ettiğini, bir köyde tasarruf edenlerin sayısı bazen otuzu geçmekte, mutasarrıfların asıl bağlarının Kilis’te bulunması dolayısıyla kasabayı terk ederek hududun güneyinde ikamet etmelerinin mümkün olmadığını ifade eder. Bundan başka Kilislilerin mülkü olup hudut dışında kalan tarlaları, bağları, bahçe ve zeytinlikleri ayrıca hesaba katmak gerektiğini 49’u büyük önemli bahçe olduğu gibi 4800 küsur parçadan ibaret olan emlakın 430’unun şahsa ait olduğunu söyler. Bu emlak üzerine her hane halkından birinin tasarruf ettiği düşünüldüğünde neredeyse bütün bir şehir halkının hududun güneyinde bağı olduğu ve mülklerine gitmek için bazen günde birkaç kere hududu geçmek gerektiğini ifade eder (KYHG, 4.24.1926: 1; Yıldırım, 2021: 131).

Diğer yandan Suriye mahkemelerine, jandarmalarına dert anlatmak da zorlaşmıştı. Türk vatandaşları Suriye mahkemelerinden bir kere olsun huzur ve selamet fikri ile çıkamaz olmuş, hak elde etmek ümitsiz olmuştur. Bu sebeple malı gasp edilen vatandaşlar aşiret reislerinin himayesine sığınarak ellerine geçeni almaktan başka çare bulamıyordu. Asayişten sorumlu Suriye jandarmaları kabile halinde dolaşarak köylüye verginin iki mislini ödetmekteydi. Kilis yakınlarındaki köyler günde en az iki defa sınırı geçerek bütün mahsulatlarını Kilis’te satmakta, alacak verecek itibarıyla bütün hesapları Kilis kasabasıyla ve tamamı ortakçı olarak Kilislilerin arazilerini işletmekteydi (KYHG, 4.24.1926: 1, 2; Yıldırım, 2021: 131). Bir diğer problem güneyde kalan malların tasarrufu ferag ve intikal muameleleri bin türlü sorunlar içinde kalmıştır. Ayrıca ağnam ve mahsulat vergileri iki hükümet arasında cereyan eden birçok ayrılık nedeniyle Kilis halkı zarar görüyordu (KYHG, 4.24.1926: 1; Yıldırım, 2021: 132). Manda yönetimi antlaşmaya göre alamadığı vergiyi başka türlü çıkarmayı düşünerek her türlü baskıyı meşru görmeye başlamıştı. Vergi memurlarının fahiş vergi kararlarıyla düşmanlıklarını gösteren örnekler çoğalmıştı. Bir anlamda Türklerin arazilerinden el çekmeleri için gereken idari tedbirler çeşitli baskı şeklinde ortaya çıkıyordu. Antlaşmaya göre borçlarını kendi hükümetlerine ödeyip ödemediklerine bakılmaksızın altı senelik vergi bir hafta içerisinde istenmişti. Ayrıca Kilis toprakları tamamen bölgede yağma için toplanan grupların yağma zemini olmuştu (KYHG, 6.1.1926: 1; Yıldırım, 2021: 147–148). Fransız işgal idaresi kuzeyden güneye geçen eşkıya sürüsünü bahane ederek sözde karşılık olmak üzere yağma ve tahribe ortak oluyor ve kışkırtıyordu. Bazı mültecilerin Kilis’te buldukları iddiasıyla herhangi bir olayı Kilis mallarını talan etmeye bahane ediyordu. Bir günün içerisinde yüzlerce hayvan binlerce liralık eşya talan ediliyor, meydana gelen zarar ve ziyanın telafi edilmesi, yağma edilmiş olan malların geri verilmesi için yapılan girişimler sonuçsuz kalıyordu (Yıldırım, 2021: 154–155). Ayrıca hudut güvenliği için alınan tedbirler Kilis halkına yüklediği zararlar artıyordu. Bir memleketten diğerine seyahat edenlerin tabi olacakları usul ve resmi uygulamalar bağına gitmek isteyen bir Kilisliye de aynen uygulanıyordu (KYHG, 6.5.1926: 1; Yıldırım, 2021: 155). Gümrükten günde en az üç defa bağına gidip gelenlerin muayeneye tabi olması, bir sepet üzüm getirecek olan veya harman yerine tarlasından bir demet taşıyan da aynı muayeneye tabi oluyordu (KYHG, 6.5.1926: 1; Yıldırım, 2021: 155).

1922 yılına ait bir arşiv kaydında Kilis ahalisine ait olan zeytin aşarının toplanmasına Arap hükümetince ısrar edildiği, karışıklık yüzünden mahsulün ağaç üzerinde kalmasına neden olduğu, tamamen zayı olarak halkın yüz bin lira zararına sebep olacağı belirtilmişti. Fazla beklemeye tahammül olmayan bu siyasi meselenin felaketzede halk adına bir kaç gün içerisinde neticesinin bildirilmesi istenmişti (BCA. 30-10-0-0 / 262 - 764 - 10 12/14/1922). Aşar vergisi hususunda Suriye manda hükümetinin halk üzerindeki baskısı 1922 sonları ve 1923 yılı başında resmi bir bildiriyle daha da arttı. Suriye olağanüstü komiserliğinin bildirisine göre 1919 yılından 1924 yılına kadar olan vergi bakiyelerinin ödenmesi talep edilmekteydi. Bu durum özetle şöyle ifade edilmişti: Kaygısız yattığımız gece yok. Ankara Antlaşması üzerine Türkiye ile Suriye arasında öyle gayri tabi geçici bir sınır hattı çizilmiştir ki, anlaşmanın imzalanmasından bugüne kadar sınır yüzünden önemli önemsiz tartışmasız bir gün geçmedi desek mübalağa etmiş olmayız. Gerçek şu ki, gün geçmiyor ki şu veya bu madde vesilesiyle Suriyelilerle aramızsa sorun oluşturabilecek bir hadise meydana gelmesin. Nitekim son günlerde de bir aşar meselesi gerçekleşti. Durum gerçekten tahammül edilemez (Tahal, 2019: 17). 29 Aralık 1924 tarihli Azez Maliye Müşavirliği Türkiye’de ikamet eden mal sahiplerinin 1 Aralık 1923 tarih ve 6748 numaralı emri gereği bahsi geçen senelerin aşar bedelinin bir hafta içinde Azez Düyûn-ı Umumiye Sandığı’na teslim etmedikleri takdirde tahsil-i envâl kanununun 9. maddesi gereğince Türkiye’de ikamet eden mal sahiplerinin menkul ve gayrimenkulleri haczedilmek suretiyle tahsil edileceği duyurulmuştu. Şimdiye kadar tahsil edilmemiş vergi bedelinden dolayı üç senelik faiz, mahkeme masrafları ve saire de isteniyordu. Bir anlamda halkı yıldırma ve güneyde bağlantısı olanları baskıyla ucuz pahalı mülklerini elden çıkarmaya zorluyorlardı (Tahal, 2019: 17).

Diğer yandan sınır ötesinde kalanlarla ilgili yürütülen sosyal politikalar da devreye sokulmuş görülmektedir. Kilis'e yapılması istenen hastane meselesinde bu dile getirilmişti. 1922 Haziran'ında Gaziantep sıhhiye müdüriyetinden alınan bir raporda, sınırın güneyinde kalan Suriye ve Halep mntıklarının çoğunluğunun Türklerle meskûn olduğu ve bunların sağlık ihtiyaçları için sınırlarımız içinde olan sağlık kuruluşlarına müracaata mecbur kaldıkları ancak o civarda sağlık kuruluşumuz olmadığından Amerikan Yakınoğu kuruluşlarından istifade ettikleri belirtilmektedir. Bu hale karşı rekabet etmek ve oradaki halkın hükümetimizin merhamet ve şefkatinden istifade etmelerini temin için üç farklı noktaya yirmişer yataklı bir dispanser veya Kilis kasabasında elli yataklı bir hastanenin yapılması talep edilmektedir. Raporda bu bölgede hastane olmadığı ve asıl meselenin sadece sağlık olmadığı siyasi ve toplumsal bir konu olduğu tespiti dikkate değerdir; *maksad-ı sabbiheden ziyade bir kazıye-yi siyasiye ve içtimaiyyeye temas eden bir ihtiyaç ve lüzum* dur. Eğer tespiti yapıp uygun görülürse hastanenin yapılması için tahsisatın yapılması istenmiştir (BCA. 30-10-0-0 / 178 - 226 - 3 6/11/1922). Bu politikanın nasıl yürütüldüğüne dair bir bilgiye ulaşamadık ancak hudut çizgisi birçok topraklar ve kasabaları ikiye bölüp ekonomik ve sosyal zararlara sebebiyet vermesi yanında güneyde kalan Türk ve Müslümanlar için de sorunlar devam etti. 1923'te Fransızlar Suriye'de Lübnan-ı Kebir, Şam, Halep ve Ulvi adlarında müstakil birer il kurmuşlar ve bu teşkilatta birçok memur çıkartılıp, maaşları indirilmiş yerlerine Ermeni ve Hristiyan memurlar yerleştirilmiştir (BCA. 30-10-0-0 / 262 - 764 - 11 2/3/1923). Bu arada güneyde kalan bazı yerlerin tapularının Fransızlar tarafından istendiği görülmektedir. Anlaşılan bölgenin demografik yapısı üzerinde politikaları yürürlükteydi; 1922 yılı sonlarına ait arşiv kaydında Suriye sınırı içerisinde kalan yerlerin (Resül-ayn ve Belan gibi köylerine ait) tapu-kadastro kayıtlarının Fransızlara verilip verilmeyeceğinin karara bağlanması istenmiştir. Yetkililer anlaşmada buna dair bir hüküm olmadığı ve bu noktada defterlerin ve kayıtların verilmesi gibi bir zorunluluk olmadığı belirtilmiştir (BCA. 30-10-0-0 / 262 - 764 - 9 12/12/1922).

Neticede bölge halkına 1926 yılına kadar mevcut siyasi ortam çözümsüzlük, belirlenen hudut hattı ise ekonomik ve sosyal problemlerden başka bir şey getirmedi. Mevcut durum sadece hudut dışında toprağı kalan Kilis halkını değil, şehirdeki tüm halkı etkileyen bir ekonomik daralmaya sebep olup, Konyalı'nın ifadeleriyle kasabayı eli kolu kırılmış kötürüm bir vaziyete soktu. Halkın yüksek makamlara sürekli müracaat ve ricalarda bulunmaları sonrasında bu seslenişler dikkate alınarak 1926 yılında yapılan ikinci bir anlaşmayla Kilis'in bağ ve zeytinliklerinden önemli bir kısmı ve bir kaç Türk köyünü kurtarmışlardır (Konyalı, 1968: 189). Bu durum 6 Mart 1926 günlü gazetede şu şekilde aktarılmıştır: Halep'ten alınan bir habere göre güneyden sınırimıza dahil edilen köyler şu şekilde olduğu belirtilmiştir; Karataş (Haraba), Zadelı, Karakuyu, (Salabiyan Niyazi Bey), Tibil, Kefer Rahim, Arpa Kesmez, Havara, Seve, Hamili'dir (Yıldırım, 2021: 56). 30 Mayıs 1926 tarihli Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi (1) Sayılı Protokole göre ise sınır şu şekilde belirlenmiştir: Mıhrap dağını Karataş'tan ayıran dere, Çağla tepesi, Sakarkaya, Yazıbağı'nın yaklaşık 1 km. doğusu, Karakuyu'dan Tibil'e giden yol, Tibil'in 800 metre güneyi, Azaz-Kilis yoluyla Armucan'ın 600 metre güney doğusu, Şamrin ve Breçe'ye doğru akan dereye, Çemrin ile Telüşşam'dan gelen patikalar ile birleştiği yere, Kâfirçoş'u Kilis'e bağlayan patika ile Kâfirçoş'a doğru yönelerek Kâfir Harim'in 700 metre güney batısı, Kâfir Harim Köyünün 1 km. güneyi, Sayu'nun yaklaşık 700 metre batısı, Süep deresi, Sayu ve Hamili yoluna, Hamili'nin yaklaşık 1 km. güney-doğusu, Kara Mezraa'dan yaklaşık 800 metre, Bigeydin Köyünden 1200 metre uzaklığa, Küçük Bikir'den Tatamos'a, Cıldıraba'nın 300 metre güneyi, Salhan'ın 800 metre güney batısına, Çobanbey İstasyonu Türk toprağında Köy ise Suriye toprağında kalacak şekildedir (Soysal, 2000: 300-302). Ancak bu kısmi düzenleme de Kilis'i iktisadi açıdan yaşamasına yetecek mahiyette olmamış Kilis'in ziraatla, özellikle bağ ve zeytin hasılatıyla yaşayan bir memleket olduğundan Kilis sınırları içinde kalan köylerde hakkıyla hasılat verecek arazi çok az kalmıştı (Konyalı, 1968: 189).

1926 yılında kısmi düzenleme yapılmış ancak Suriye hükümeti anlaşma hükümleri dışında Türkiye'de ikamet eden Türk vatandaşların sınırın güneyindeki yaylaklar ve otlatmak için geçirilen hayvanlardan ağnam ve aşar vergisi toplamıştı. Yapılan tespitler sonucu hudut ahalsinin gümrük ve vergi muafiyetlerini belirlemek için Halep'te bir komisyon oluşturuldu (BCA. 30-18-1-1 / 30 - 53 - 20 8/16/1928); (BCA. 30-18-1-1 / 30 - 57 - 6 9/23/1928); (BCA. 30-18-1-2 / 1 - 12 - 30 1/9/1929).

Konyalı 1928 yılında kasaba ve köylerde birçok aile günlerce işsiz ve aç kaldıklarını yazmaktadır; memlekette var olan açlığa kışın yağışlı ve havaların kapalı gitmesi yüzünden işsizlik de eklenmişti. Günlük geçimini kendi çabasıyla kazanan çiftçiler perişan bir hale gelmişti. Bu vaziyet karşısında halk büyük fedakârlıklar yapmış, her mahalle ve köyde ihtiyaç sahibi aileler tespit edilerek ikişer aylık ihtiyaçları temin edilmişti. Bütün bunların neticesinde bu sıkıntılı durum karşısında çiftçilikle geçinen binlerce halk iş bulmak için etraftaki memleketlere özellikle Fevzipaşa-Malatya demiryolu boyunca göç etmişlerdir (Konyalı, 1968: 190).

Bir diğer husus sınırdaki güvenlik sorunuydu. 18.06.1928 tarihli bir arşiv kaydına göre Suriye aşiretlerinden iki yüz kadar silahlı adamlarla hudut karakolları arasındaki boşluktan sınırı geçerek Harran kazasının Nusretiye nahiyesinde bir köye baskın yapmış şiddetli çatışmadan sonra geri çekilmişlerdi. Üstelik aşiretlerin sınırcılarımıza yakınlaşması ve baskınlarına karşı Fransız ve Suriye hiç bir tedbir almamakla beraber muhtelif aşiretleri tahrik

etmişlerdi. Ayrıca hudut hattı boyunca güneyde önceden hiç bir ermeni bulunmadığı halde hudut üzerinde Türkiye'den giden Ermenilerden oluşan bir koridor ve köylere doğru da yeni yeni Ermeni köyleri tesis etmişlerdi. Köylerde siyasi cemiyetler kurarak bunların silahlandırılması ve aşiretlerin düzensiz kuvvetlerinin de gerektiğinde bir kuvvet olarak istihdamı fikri ile himaye etmek suretiyle sürekli olarak hududun güvenliğini ihlal etmekteydiler (BCA. 30-10-0-0 / 112 - 758 - 4 6/18/1928). Bu sebeple güney hattı boyunca oluşan güvensizlik ortamı Fransız ve mandası Suriye hükümetince yapılan kışkırtmaların ve silahlandırmaların da etkisiyle terörist olaylara ve sosyal problemlere bunların neticesi ekonomik sıkıntılara sebep oluyordu. Bu kışkırtmaların manda yönetimi sözcülüğünü yapan gazetelerle de destekleniyordu. 11.05.1929 tarihli arşiv belgesinde Türkiye-Suriye sınırı ve Fransa mandası hakkında Şam'da çıkan Eşşab gazetesinin bir makalesi yer almaktadır. Makalede sınır görüşmeleri çerçevesinde Türkiye'nin Fransa mandater yönetiminin yumuşak yüzünden faydalanarak daha fazla toprak ihtirası içinde bulunduğu dile getirilmişti (BCA. 30-10-0-0 / 230 - 549 - 2 5/11/1929). Doğru Yol Gazetesi de bu gazete gibi kamuoyunu etkileyerek kışkırtma haberler yapıyordu.

Kilis Ticaret Odası'nın kazaya gelen İsmet Paşa'ya vermiş oldukları 26.9.1932 tarihli bir rapora göre Kilis kazasına ait ekonomik sıkıntıların artarak devam ettiğini göstermektedir. Hudut meselesinin birçok zamandan beri müzakere altında olmasına rağmen şimdiye kadar gereği gibi önem verilmediğinden halledilemediği ifade edilmiştir. 10 Ocak 1933 tarihli belgede nezaket üslubuna da dikkat edilerek hükümetin ağır bir şekilde eleştirilmesi halkın çektiği sıkıntıların büyüklüğünü göstermektedir. Rapora göre memleketin ekonomisine ait meseleleri daha geniş bir zamana ertelemeyi uygun gördükleri ancak hudut yüzünden oldukça sıkılmış, bir iskelet halini almış adeta felç olmuş şu kaza halkının, esnafın acil dert ve ihtiyaçlarını arza cüret ettiklerini dile getirmişlerdir. Raporda üzüm alımı gibi bazı sorunlarla birlikte dikkat çekilen şey gayri tabi sınır hattının yaratmış olduğu problem idi. Raporda gayri tabi bir hudut hattının kazanın en verimli ve bereketli arazisini güneyde bıraktığı, gümrük ve kapı uygulamalarının getirdiği külfetin en tabi hak ve ticaretten mahrum etmiş olduğu için Kilislielerin birçoğunun muhacir, amale haline düşmüş olduğu belirtilmiştir. Şehrin güneydeki bütün müşterilerinin orada kaldığı, süt, yoğurt ve zahire gibi her gün etraftan gelmesi ve getirilmesi adet olan malzeme ve zaruri ihtiyaçların geçişi bile gümrükçe men edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca kazanın geçiminin hububat, bağcılık ve zeytincilikten ibaret olduğu benzeri görülmedik bir kuraklık sebebiyle zeytinlerin bulunmadığı ve üzüm hasılatının da geçen yılın yarısından daha az bulunduğu belirtilmekteydi. Raporda konumuzla ilgili dile getirilen diğer önemli husus Kilislielerin güneyde kalan emlak ve arazilerinin alınıp satılmasına izin verilmemesi meselesiydi. Kilis halkının Suriye tarafında birçok emval ve arazisi kaldığını, bu mallarından tam anlamıyla yararlanamadıklarından öte Suriyelilerin kendilerini her gün bir şekilde taciz etmekte olduklarını, aşar ve vergi istemek suretiyle tehdit ettiklerini, üstelik bu malların intikal, taksim ve ferağ gibi tasarruf muamelelerini yaptırmadıkları dile getirilmişti (BCA. 30-10-0-0 / 155 - 90 - 10 1/10/1933). Uluslararası anlaşmalarla temin edilen haklarını alamayan vatandaşların dışında hudut dışında kalan vakıf mülk ve tasarruflarının akıbeti de başka bir meseledir.

10.06.1939 tarihli Kilis halkı adına başbakanlığa çekilen bir telgrafta Suriye'de kalan arazilerinden Fransızların gösterdiği sorunlar sebebiyle istifade edemediklerini dile getirmektedirler. Bu sebeple adı geçen arazilerin anavatan sınırları içine alınması talep edilmişti. İçişleri bakanlığı ise bu hususta dışişleri bakanlığının görüşleri alınarak bakanlığın değerlendirmesine göre cevap verileceğini belirtiyordu. Telgrafta halkın dile getirdikleri ifadeler yirmi yıldır çektikleri problemleri izaha gerek bırakmayacak bir manifesto niteliğindedir. Özetle şunlar deniyordu: Eskiden Kilis'e bağlı yüzlerce Türk köyü, kazanın güney kısmını teşkil eden yüz bin hektarıktan fazla arazi, milyonlarca bağ ve zeytin ağaçlarımız ve en verimli sebze bağlarımız yirmi senedir Suriye'nin sömürgeci idaresinin esareti altında inlemektedir. Güney demir yolunun beş istasyonu daha önce kazamız sınırları içinden geçerken şimdi bir istasyona bile sahip değiliz. Hudut haricindeki bu mallarımızdan da sömürgecilerin icat ettiği bin çeşit zorluklar karşısında asgari düzeyde bile istifade edemiyoruz. Pasavan⁵ derdi dolayısıyla altı aydan beri mallarımızın içine gidemiyoruz. Ekinlerimiz yüz üstü kaldı. Sömürge memurlarının zulüm ve baskısı artık çekilmez bir hale geldi. Biçimsiz burun şeklinde sokulmuş hudut yüzünden memleketimiz ekonomik açıdan felç olmuş bir vaziyette iken son zamanlardaki Fransız idaresinin zalimane tahakkümüne büsbütün mahkûm bir vaziyete soktu. Hudut haricindeki köylerimizin arazimizin ve güney demir yollarının kurtarılması Kilis'in yaşaması için ne derece elzem ise güney hudutlarının emniyet ve selameti noktasından da büyük bir öneme sahiptir. Kurtuluş dakikaları bekleyen muhtarlarımızın ve öz topraklarımızı kurtarmanızı ve bize verdiğiniz vadin yerine getirilmesini saygılarımızla arz ediyoruz (BCA. 30-10-0-0 / 265 - 786 - 19 6/10/1939). Yüzyıllarca ekonomik ihtiyaçlarını bir yerden alıp vermeye alışmış, bir bütün olmuş bir şehrin bıçak keser gibi bir anda ayrılması doğal olarak bir şok yaratmıştı. Meşru ekonomik ilişkilerin hudut çizgisiyle bir anda gayrimeşru pozisyona düşmesi başka bir şok dalgasını ekonomik darlık yaratmıştı. Bölge

⁵ Bunlar daha çok sınır bölgesinde oturan iki taraf vatandaşlarına, sınır makamları tarafından, karşı taraf sınır bölgesindeki acil ve zaruri işlerini takip etmeleri için sınırı geçmek ve karşı tarafta belirli bir süre (kısa bir süre) kalabilmek üzere verilen, pasaport yerine geçen ve harç alınmayan belgelerdi (Gültekin and Çoğğun 2007, p. 29).

halkının bir anlamda bağımlı olduğu alışılmış ticari ilişkileri yasal olmayan bir yol haline gelmiş, bu da çeşitli zamanlarda ticari ilişkilerin yasaklanması gibi tedbirler alınmasına neden olmuştu (BCA. 30-10-0-0 / 180 - 245 - 16 11/24/1939). Büyük, küçükbaş hayvan ve sadeyağ, sabun ve akaryakıt gibi temel ihtiyaç mallarının yasadışı alışverişleri bir yasaklanıp bir serbest bırakılıyordu (BCA. 30-18-1-2 / 117 - 66 - 3 10/20/1948); (BCA. 30-18-1-2 / 122 - 29 - 13 4/5/1950).

Meseleye bir diğer açıdan bakacak olursak ifade ettiğimiz gibi Türkiye tarafında kalan aile veya aşiretlerin toprakları Suriye’de kalmış, Suriye tarafında kalan bazı aile ve aşiretlerin toprakları da Türkiye’de kalmıştı. Ankara Antlaşması hükümlerine göre bu aileler 1956 yılına kadar topraklarını işletmek için kaymakamlıklardan aldıkları pasava veya idari mektupla gidiş geliş yapmak suretiyle topraklarını işletmişlerdi (Kurt ve Çöğğün, 2007: 28-29). Ne var ki Suriye devletinin toprağa ilişkin uygulamalarından dolayı birçok sorunlarla karşılaşmışlardı; Suriye’de taşınmaz malı bulunan vatandaşlarımızın kendi mallarını tasarruflarına çeşitli mevzuat ve 1958 yılında çıkarılan Toprak Reformu Kanunu hükümleri çerçevesinde büyük kısıtlamalar getirildi (Şığva 2016, p.184, 185). Bu tarihe kadar Suriye’de yürürlükteki arazi rejimine göre hak sahibine kendi arazisi üzerinde “mülkiyet hakkı” verilirken bu kanun onun yerine bir nevi “tasarruf hakkı” tanımakta ve bu hakkı mal sahibinin tasarrufundaki araziye yasa da öngörülen zamanda kullanmaması halinde düşürmektedir. Suriye hükümetinin bu mevzuat çerçevesinde yürüttüğü uygulamalar sonucunda vatandaşlarımızın arazilerinin ellerinden çıkmasına neden oluyordu. Ayrıca Suriye’de miras hukukuna göre yabancı uyruklu şahıslar miras yolu ile taşınmaz mal edinme hakları da bulunmuyordu. Üstelik toprak reformu yasası el konulan arazilerin arazi bedelinin 40 yıl vadeli %1,5 faizli bono ile Suriye’de ödenmesini öngörmekteydi. Ancak bu yasa hükümleri çerçevesinde 1958 yılından itibaren vatandaşlarımıza ait tarım arazileri kamulaştırılmış olduğu halde kendilerine bugüne kadar hiçbir tazminat da ödenmemiştir. Ayrıca, vatandaşlarımız yıllardır kamulaştırılan araziler dışında kalan arazilerini de tasarruf edememekte, Suriye vatandaşları tarafından ya işgal edilmekte veya Suriye hükümetince kiraya verilmektedir (Şığva, 2016: 185).

Ayrıca geçimlerini sınırın her iki yakasında gidip gelmeye alışan halkı etkileyen başka bir durum daha yaşanmıştı. 1956 yılında güvenlik amacıyla Türkiye-Suriye sınırında Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin ve Şırnak il sınırlarında yaklaşık eni 50-400 m arasındaki alan mayınlanmıştı (Çullu, 2015: 38). Bu yıllara kadar tel örgü bulunmadığı için köyler arasında ticari ilişkiler olağan bir şekilde devam ediyor, sınırda yer alan köylerin büyük bir kısmı hayvansal ve tarımsal ürünlerini değerlendirmek amacıyla resmi ve gayri resmi yollarla sınırdaki önemli merkezlere gidip gelmekteydiler (Benek, 2016: 176). Sınırdan içeriye doğru mayınlanan bu verimli araziler, 1959 yılından itibaren tarım yapılmaksızın atıl duruma gelmiştir. Bu saha içerisinde arazilerin % 75’lik bölümü işlenebilir ve tarım potansiyeli yüksek arazilerden oluşmuştu. Bu alanın %15,5’lik kısmı yani 3.618 hektarlık alanı Kilis sınırları içerisinde kalmıştı (Benek, 2016: 185; Çullu, 2015: 43). Günümüzde bu saha tarıma açılmıştır.

Sonuç

İşgal yıllarında başlayan Kilis halkının sıkıntıları yapılan anlaşmayla da bitmedi. Hatta daha büyük sosyal ve ekonomik buhranlar yaşamasına neden olan olaylar gelişti. Tarihi ve coğrafi olarak ayrılmaz toprakların bıçak keser gibi ikiye bölündüğü Kilis şehri ekonomik açıdan kötürüm bir vaziyete dönüştü. İşgal sırasında malını mülkünü kaybedenlere hükümetin dahi bir çare olamaması bir yana mülklerini kaybetmemiş olanların da başından dert eksik olmamıştır. Halkın Suriye sınır hattının güneyinde kalan topraklarını işleyebilmek için bin bir dertle boğuşmasını gerektirmiştir. Her gün gümrükten geçerken ülkeler arası geçiş şartlarının aranması derdinden başka Fransız mandası Suriye hükümetinin anlaşma hükümlerine aykırı politikaları, yıldırma ve vergi baskısı gibi her türlü eziyeti çekmek zorunda kalmışlardır. Fransız manda yönetimi sınır bölgelerinde çeşitli aşiret ve grupları kışkırtarak güvenlik zafiyeti oluşturmuş, ermeni ve çeşitli gurupları bölgeye yerleştirme politikası izlemiştir. Ayrıca aynı idare toprakları güneyde kalan halkı yıldırma siyasetiyle topraklarını terke veya ucuz pahalı elden çıkartmaya dönük faaliyet içerisinde olmuştur. Gayri tabi sınırın düzeltilmesi için Kilis halkı ve yetkililer tarafından yapılan çağrılar, 1926 yılında yapılan kısmi düzeltme dışında sonuçsuz kalmıştır. Hudut dışında kalan toprakların tasarrufu ve Ankara Antlaşması’na göre verilen haklar konusunda gerek Fransa manda yönetimi gerekse Suriye hükümetleri nezdinde istenilen netice hala daha alınmış değildir. Suriye hükümetinin bu hususta ödemesi gereken hak ve alacaklar da mevcut şartlar yüzünden belirsizliğini korumaktadır. Günümüzde Suriye’de devam eden iç savaşın sona ermesinin ardından Türk halkının tarihten gelen hakları çerçevesinde Türk hükümetlerinin geliştireceği politikalara ihtiyaç olduğunu belirtmek gerekir.

Kaynakça

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-1 / 3-19-5 - / 08/05/1921; 30-18-1-2 / 85 - 93 - 10 (11/12/1938); 30-10-0-0 / 112 - 758 - 4 (6/18/1928);

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-10-0-0 / 140 - 4 - 4 (2/20/1922); 30-10-0-0 / 155 - 90 - 10 (1/10/1933); 30-10-0-0 / 178 - 226 - 3 (6/11/1922); 30-10-0-0 / 180 - 245 - 16 (11/24/1939);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-10-0-0 / 230 - 549 - 2 (5/11/1929); 30-10-0-0 / 262 - 764 - 10 (12/14/1922); 30-10-0-0 / 262 - 764 - 11 (2/3/1923);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-10-0-0 / 262 - 764 - 9 (12/12/1922); 30-10-0-0 / 265 - 786 - 19 (6/10/1939); 30-10-0-0 / 265 - 791 - 34 (9/25/1942);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-1 / 17 - 85 - 11 (1/16/1926); 30-18-1-1 / 24 - 28 - 13 (5/4/1927); 30-18-1-1 / 24 - 31 - 13 (5/18/1927);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-1 / 30 - 53 - 20 (8/16/1928); 30-18-1-1 / 30 - 57 - 6 (9/23/1928); 30-18-1-1 / 4 - 52 - 6 (3/8/1922); 30-18-1-2 / 1 - 12 - 30 (1/9/1929);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-2 / 117 - 66 - 3 (10/20/1948); 30-18-1-2 / 122 - 29 - 13 (4/5/1950); 30-18-1-2 / 240 - 68 - 9 (10/3/1969);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-2 / 258 - 76 - 17 (10/26/1970); 30-18-1-2 / 266 - 34 - 16 (5/20/1971); 30-18-1-2 / 472 - 22 - 3 (2/28/1983);
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-2 / 8 - 6 - 13 (2/5/1930); 30-18-1-2 / 87 - 61 - 20 (6/27/1939); 30-18-1-2 / 87 - 70 - 20 (7/19/1939).

Basılı Kaynaklar

- Kilis Yevmi Halk Gazetesi* (4/20/1926); (4/24/1926); (6/1/1926); (6/5/1926); (6/12/1926).
- Milliyet, 16/03/1961, s.3. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1961/03/16>
- Benek, Sedat (2016): Türkiye-Suriye ilişkilerinin sosyal coğrafya açısından tarihsel arka planı. In *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 15(1), pp. 171–192. <https://doi.org/10.21547/jss.256743>
- Biçici, Mehmet (2015): Gaziantep milletvekilleri ve siyasi faaliyetleri(1923-1950). İçinde *Asia Minor Studies*, 3(5). <https://doi.org/10.17067/asm.245282>
- Biçici, Mehmet (2020): *Gaziantep'te siyasal yaşam*. Gaziantep: İKSAD.
- Esener, Haluk (2006): 1062 sayılı mukabele-i bilmisil kanunu ve bu kanun çerçevesinde suriye uyruklularının ülkemizdeki mallarının durumu. İçinde *E-Yaklaşım* (37).
- Kilisli Kadri (1932): *Kilis tarihi*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı (1968): *Abideleri ve kitâbeleri ile Kilis tarihi*. İstanbul: Fatih Matbaası.
- Metintaş, Mustafa Yahya (2019): Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde tartışılması. İçinde *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 2(5), pp. 1–26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yakintarih/issue/49664/636739>
- Salık, Nuri (2018): Lozan'da unutulmuş topraklar: Türkiye-Suriye ilişkilerinde emlak meselesi. İçinde *Kriter, Ocak Yıl 2, Sayı 20*. <https://kriterdergi.com/siyaset/lozanda-unutulmus-topraklar-turkiye-suriye-iliskilerinde-emlak-meselesi>, (E.T. 11/4/2021).
- Soysal, İsmail (2000): *Tarihçeleri ve açıklamalarıyla birlikte Türkiye'nin siyasal andlaşmaları (1920-1945)*. 3. Baskı. 1 volume. Ankara: TTK.
- Suriye Uyruklularının Mallarının Tesbiti ve Bu Mallara El Konulması Hakkında Yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.67104.pdf>
- Şığva, Sinan (2016): İdari yargı kararları ışığında 1062 sayılı mukabele-i bilmisil kanununun uygulanışı. In *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 6 (2), pp. 181–196.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı: Türkiye - Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık 2009, Şam. https://www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1_toplantisi-ortak-bildirisi_22-23-aralik_sam.tr.mfa.
- Tahal, Zübeyde (2019): *Kilis Yevmi Halk Gazetesi (Transkripsiyon ve Değerlendirmesi 1925-1926)*. [Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Tansel, Selahattin (1991): *Mondros'tan Mudanya'ya kadar. IV*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yamaç, Müzehher (2018): *Fransız diplomatik belgelerinde Türkiye-Suriye sınır sorunu (1918-1940)*. In *Bellefen* 82 (295), pp. 1153–1174. <https://doi.org/10.37879/bellefen.2018.1153>
- Yıldırım, Ahmet (2021): *Kilis Yevmi Halk Gazetesi (Transkripsiyon ve Değerlendirme 1926-1927)*. [Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

EXTENDED SUMMARY

In this study, the economic and social problems stimulated by the demarcation of borderline according to Ankara Agreement signed between Turkey and France on October 20, 1921 are elaborated. It is revealed that the social and economic problems caused by the unnatural demarcation of borders without considering any social and geographical features. The current political environment has not shown enough will to solve the problems, and therefore, the problems created by the borderline still continue. Except for the partial arrangement made in 1926, nothing has been the same as before. Moreover, the people were exposed to the social and economic pressures by the Syrian government. These oppression and intimidation policies started in 1922, and some tribes and minorities were implicitly supported and provoked from time to time, and social and demographic structure was attempted to change in the settlements beyond the border. In fact, according to the Ankara Agreement, the local and semi-nomadic people living on both sides of the border would benefit from the pastures here or those who owned real estate and land would continue to use their rights as before. They would be able to transport their animals, vehicles, seeds and crops freely and without any customs or pasture charge or any other charge for their business needs. It was determined that they would pay their taxes in the country where they lived. However, the citizens whose lands are beyond the borders could not use their right of disposition granted by the Ankara Agreement, and over time, these lands were nationalized by the Syrian government and have not made any compensation or payment until today. On the other hand, the Turkish government confiscated the properties of those who are Syrian citizens and stay within the borders of Turkey and forbade them to own property.

Kilis lost most of its existing lands with the Ankara Agreement made in 1921. Before the Ankara Agreement, Kilis covered an area of 9 towns, 620 villages, 110 km from the west and 90 km from the south. The border with Ameki, Reyhaniye, Harem, Aleppo and Bab regions was approaching closer to Aleppo about 15 km. The amount of land lost by the province, which developed in a wide administrative and economic area, was 4/5 due to the borderline applied as per the agreement. The remaining 180 villages in Kilis were far from the necessary qualifications and conditions in terms of land width and soil fertility. 40 thousand pieces of vineyards and fields of the people living in the center of Kilis remained within the borders of Syrian administration as a French Mandate. Ahmet Remzi Bey who was Gaziantep Deputy of the time stated that the borderline determined by the Ankara Agreement should be reorganized and which villages should stay within the border. He pointed out Turkish villages such as 'arin, Sucu, Niyre, Yahmil, Telâlin, Dabik, Telâr should be returned to their natural state to a certain extent by taking them back to Kilis. İbrahim Hakkı Konyalı expresses the effect of the Ankara Agreement on the people of Kilis as follows: After the Ankara Agreement, the border line damaged Kilis economically and converted Kilis into a crippled.

Ahmet Remzi Bey stated that the commission formed in accordance with the Ankara Agreement, with the insistence of the French, divided tribes, villages and families while drawing them on the map with a ruler. On the other hand, according to the terms of the agreement, the continuation of the property rights of the people was maintained.

However, during the application of these rights, nothing proceeded as before. The practices of the French Mandate waded in the lands and the people. The backbreaking customs, procedures and the insecurity supplied by the unsafe region aggravated the people. It is ensured that the people of Kilis showed sensitivity so that the good relations between the Turkish government and France would not be deteriorated, however, administration on the other side did not show ultimate attention. Before long, the French mandate administration began to implement policies that caused suffering for the people who were connected with the lands beyond the borders to fulfil their property rights and disposition power and their responsibilities arising from it. The lands that have been the source of life for Kilis for centuries were divided into two all of a sudden and the economy of the city was paralyzed. The problems caused by the borderline determined within the framework of the provisions of this agreement on the people began to be felt before a long time, and the demands from the authorities to restore this were heightened. The authorities said that these problems had been referred to the commission in accordance with the terms of the agreement, and they replied that the borderline was temporary and would be corrected. The expectations of the people, whose hopes were left in a new agreement at this point, were unfortunately crossed the bridge later with the Treaty of Lausanne and could not be resolved. Afterwards, the land problem could not be discussed and the Syrian government continued to tyrannize Turkish citizens on various occasions. Finally, the real estate problem between Turkey and Syria occurred in 1958. The Syrian government expropriated more than 300 hectares of lands of foreigners in Syria at no cost. The Syrian government continued its policy of intervention and dissolution, severely restricting the property rights of the Turks. Finally, within the scope of the Land Reform implementation after January 1964, The Syrian government appropriated thousands of Turkish citizens' lands in Syria, and their property rights guaranteed by the Ankara and Lausanne agreements were violated. The protocol made after the negotiations in 1971 provided the provisions to be applied in reviewing files of the Turkish citizens nearly two thousand who have the right in Syria and it was determined that provisions of the determination of the premises and properties will be made for compensation or return. On 13 October 2009, Turkey brought to the agenda that the situation of the lands of approximately 800 thousand decares belonging to Turkish citizens, and the Syrian side agreed to solve the proposed solution in two stages. However, the political events occurred did not give the opportunity to become a current issue again, and it does not seem like it will be on the agenda any time soon.